

Το φαινόμενο της δυσλεξίας*

Ν. Χαρβάτη

Δυσλεξία είναι η δυσκολία που παρουσιάζουν μερικά παιδιά στο ν' αναγνωρίσουν, να καταλάβουν, ν' αναπαραστήσουν τα γραπτά σύμβολα της γλώσσας, επομένως να διαβάσουν και αργότερα να ορθογραφήσουν.

Το φαινόμενο αυτό μοιάζει περίεργο, γιατί δεν εξαρτάται πάντοτε από τη διανοητική κατάσταση του παιδιού. Το συναντούμε βέβαια σε παιδιά μέτριας νοημοσύνης, καθυστερημένα ή με μη κανονική ψυχοσωματική ανάπτυξη. Το ίδιο όμως το βρίσκουμε και σε παιδιά με απολύτως κανονική ευφυΐα ή και ανώτερη από το μέσο όρο και που η γενική τους ανάπτυξη είναι αρμονική.

Η διανοητική καθυστέρηση φυσικά παίζει το ρόλο της στη δυσκολία της ανάγνωσης, όπως και σ' όλες τις δυσκολίες των καθυστερημένων παιδιών. Η δυσλεξία όμως, σαν καθαρό φαινόμενο, την αιτία της θα μπορούσαμε να πούμε ότι την οφείλει σε διαταραχές έξω από τη διανοητική ικανότητα του υποκειμένου. Άλλωστε πολλά μέτριας νοημοσύνης παιδιά μαθαίνουν να διαβάζουν πολύ ικανοποιητικά.

Ποιες είναι οι χαρακτηριστικές εκδηλώσεις της δυσλεξίας:

- Το παιδί παρουσιάζει καθυστέρηση λόγου για την ηλικία του.
- Η άρθρωσή του είναι κακή. Ή τραυλίζει.
- Το λεξιλόγιό του φτωχό.
- Η μνήμη του ελλιπής, επιπόλαιη.
- Δεν είναι σε θέση να διαβάσει και να καταλάβει ένα κείμενο της ηλικίας του.
- Ή διαβάζει πολύ άσκημα, παραμορφώνει, πηδάει λέξεις, «τρώνει» συλλαβές ή γράμματα.
- Κάνει αναγραμματισμούς διαβάζοντας και γράφοντας.
- Δεν αναγνωρίζει σωστά, συγχέει τα σύμφωνα.

Το ψυχοπαιδαγωγικό πρόβλημα που συνεπάγεται η δυσλεξία είναι πολύ σοβαρό. Γίνεται πολύ σοβαρότερο, γιατί οι περισσότεροι δάσκαλοι δεν το έχουν υπόψη τους. Έτσι, ένα δυσλεξικό παιδί εύκολα κατατάσσεται στα καθυστερημένα, γιατί δεν είναι σε θέση να διαβάσει. Άλλωστε, όσο περνούν τα χρόνια, του δημιουργείται πραγματική σχολική κα-

---

* Αναδημοσίευση από το περιοδικό «Παιδεία και ζωή», 1955, σελ. 21-24.

θυστέρηση με δυσάρεστες συνέπειες για το σχολικό του μέλλον, το μέλλον του γενικά, την ψυχική του ισορροπία.

Τα περισσότερα δυσλεξικά παιδιά καταλήγουν να έχουν διαταραχές στο χαρακτήρα, κάτι που περιπλέκει επιπλέον την όλη κατάσταση.

Σε τι οφείλεται η δυσλεξία:

Γενικά, η συχνότητά της εξαρτάται από τη γραπτή έκφραση κάθε γλώσσας. Όσο μια γλώσσα απομακρύνεται από τη φωνητική γραφή της προφοράς της, τόσο γίνεται πιο δύσκολη στην ανάγνωση. Αυτός είναι ο έξω από το παιδί λόγος, που δεν έχει καθολική αξία ως προς την εμφάνιση της δυσλεξίας. Η ανωμαλία αυτή έχει άμεση σχέση με ορισμένη κατάσταση του παιδιού, που καθορίστηκε από ενδογενείς ή εξωγενείς αιτίες.

Το δυσλεξικό παιδί, όχι δε θέλει, δε μπορεί να διαβάσει.

Η ανάγνωση κατ' αρχήν προϋποθέτει ορισμένη ψυχοβιολογική ανάπτυξη, εμφάνιση και ωριμότητα λειτουργιών ειδικών και εναρμόνιση μεταξύ τους. Στην περίπτωση της δυσλεξίας παρατηρούνται διαταραχές που θίγουν την αντίληψη και μνήμη (στην πλατειά τους έννοια). Όταν αυτές οι διαταραχές δεν υπάρχουν, ωστόσο όμως έχουμε όλα τα συμπτώματα της δυσλεξίας, εξωτερικοί λόγοι αναχαίτισαν και δημιούργησαν στο παιδί κατάσταση αναστολής και διαταραχής των ειδικών ικανοτήτων που χρειάζονται για την ανάγνωση.

Ποιες οι αιτίες της δυσλεξίας:

Ενδογενείς αιτίες:

1. Ανωμαλία προσανατολισμού.

Το δυσλεξικό παιδί δεν έχει την ικανότητα του προσανατολισμού. Δυσκολεύεται ν' αναγνωρίσει, ή δεν αναγνωρίζει διόλου, το μέγεθος, το σχήμα, τη διάθεση των αντικειμένων μέσα στο χώρο, το δεξιά-αριστερά, το πάνω-κάτω. Και τούτο γιατί οι οπτικές του παραστάσεις δε σχηματίζονται ομαλά.

Η ανωμαλία αυτή αναφέρεται φυσικά και στην εικόνα, την παράσταση που έχει του σώματός του. Η παράσταση του «σχήματος του σώματος» δημιουργείται σιγά-σιγά στη συνείδησή μας, ακολουθώντας τη γενική ανάπτυξη του οργανισμού. Το δυσλεξικό παιδί έχει ανεπαρκή την αίσθηση των διαφόρων μελών του σώματός του και την εικόνα του την προβάλλει ατελώς στο χώρο.

Δεν μπορεί να ξεχωρίσει, ή το καταφέρνει έπειτα από δισταγμό, το δεξιά-αριστερά, σε σχέση με τον εαυτό του ή με τον έξω κόσμο, σε κάθετο και οριζόντιο επίπεδο.

Είναι ανίκανο να επαναλάβει από μνήμης ασύμμετρες στάσεις των μελών του. Ή, όταν τις επαναλαμβάνει, είναι σύμμετρες ή αντεστραμμένες.

Η ελλιπής κιναισθητική μνήμη συνοδεύεται συχνά από κινητική αρρυθμία, εμφανή στο γράψιμο.

Σε πολλά αριστερόχειρα παιδιά, που τα υποχρέωσαν να χρησιμοποιήσουν το δεξί, συχνότατα δημιουργούνται οι ίδιες διαταραχές με τις ίδιες συνέπειες.

Στο υποκείμενο που η αναγνώριση μέσα στο χώρο της θέσης του εαυτού του και των

αντικειμένων δεν είναι δυνατή, είναι το ίδιο αδύνατη η αναγνώριση της κατεύθυνσης και διάθεσης των συμβόλων της γραπτής γλώσσας.

2. Διαταραχές στην ανάλυση των ακουστικών φαινομένων.

Όποια κι αν είναι η ακουστική τους οξύτητα, τα παιδιά που τα χαρακτηρίζουν αυτές οι διαταραχές, δεν μπορούν να εκτιμήσουν και ν' αξιολογήσουν τη φύση των ήχων-φθόγγων. Οι φθόγγοι εκφέρονται με ορισμένο χρονικό ρυθμό. Τα δυσλεξικά παιδιά δεν μπορούν να θυμηθούν σωστά ούτε το ρυθμό ούτε τη σειρά της εκφοράς των ήχων, ούτε τον αριθμό τους. Η αριθμο-ρυθμική αυτή ανωμαλία είναι συνέπεια κακών ακουστικών παραστάσεων, ανεπαρκούς ακουστικής μνήμης.

Χαρακτηριστική είναι και η ανικανότητα των δυσλεξικών να συνδέσουν τις ακουστικές με τις οπτικές παραστάσεις. Επακόλουθο, η σύγχυση και η δυσκολία στην κατανόηση της γραπτής γλώσσας, η αναστολή στη γλωσσική έκφραση, γιατί η γλώσσα βασίζεται κατ'εξοχήν στην ακοή.

Στις ελαφρότερες περιπτώσεις, η ανωμαλία αυτή φανερώνεται στην εποχή της ορθογραφίας. Η δυσορθογραφία όμως συμβαίνει να οφείλεται και στην καθυστέρηση της ικανότητας της αφαίρεσης.

Για να ορθογραφήσει το παιδί, χρειάζεται να έχει φτάσει στο στάδιο της αφαίρεσης, που είναι απαραίτητο για να καταλάβει τη γλώσσα στη γραμματική της διαμόρφωση και στις κατηγορίες της. Αν δεν έχει φτάσει σ' αυτό το σημείο, το παιδί χρησιμοποιεί τις λέξεις χωρίς να ξέρει τι είναι η μία και τι η άλλη, γιατί δεν έχει καταλάβει τη σημασία του κάθε μέρους του λόγου. Δε σχηματίζει τότε σωστά ούτε λέξεις ούτε φράσεις.

Στην κατηγορία αυτήν ανήκουν τα παιδιά που άργησαν να μιλήσουν. Το γεγονός όμως αυτό δεν αποτελεί κανόνα. Τα παιδιά που δεν μιλούν στην ώρα τους δεν είναι αναγκαστικά όλα δυσλεξικά.

Οι εξωγενείς λόγοι:

3. Κακή μέθοδος ανάγνωσης.

Πρώτη αναφέρουμε την ολική, όσο και να φαίνεται περίεργο και αναχρονιστικό. Η ολική μέθοδος, περίφημη για τα ομαλά από κάθε άποψη παιδιά, μπορεί να είναι καταστρεπτική για τα όχι πολύ προικισμένα – αναντίρρητα είναι καταστρεπτική για τα δυσλεξικά.

Η ολική μέθοδος ανάγνωσης δίνει συνολική εικόνα της λέξης. Πολλά παιδιά, διόλου δυσλεξικά, αλλά όχι πολύ προικισμένα, δεν καταφέρνουν να συλλάβουν καθαρά τη λέξη, σχηματίζουν μια «περίπου» εικόνα της, τη συγχέουν με άλλες που της μοιάζουν, σκοντάφτουν και δε μπορούν να διαβάσουν τις μεγάλες ή τις άγνωστες λέξεις, ουσιαστικά δηλαδή δε μαθαίνουν να διαβάζουν και παρουσιάζουν όλα τα συμπτώματα της δυσλεξίας.

Αυτονόητο είναι το πόσο απολύτως καταστρεπτική είναι η μέθοδος αυτή για τα δυσλεξικά παιδιά, που ήδη έχουν διαταραχές τέτοιες, ώστε δύσκολα μπορούν ν' αποκτήσουν καθαρές και σωστές παραστάσεις.

Τελευταία στατιστική στη Γαλλία ανεβάζει το ποσοστό της δυσλεξίας σε 40% σε σχολεία που εφαρμόζεται η καθαρή ολική μέθοδος και σε 27% σε εκείνα που εφαρμόζεται η ημι-ολική.

Περιττό βέβαια να πούμε ότι μερικές μέθοδοι δήθεν έξυπνες, δήθεν πρωτότυπες, που διατείνονται ότι δίνουν την ανάγνωση σαν παιχνίδι, περισσότερο κουράζουν και μερδεύουν το παιδί, παρά του κάνουν πιο προσιτή την τόσο σημαντική αυτή κατάκτηση.

Η συχνή αλλαγή μεθόδου –κάτι που συμβαίνει, όταν το παιδί αλλάζει συνεχώς σχολείο– φέρνει την ίδια σύγχυση. Και η καλύτερη μέθοδος άλλωστε, αν χρησιμοποιηθεί για μικρό χρονικό διάστημα, δίνει πενιχρά αποτελέσματα. Το καταλαβαίνω και το μαθαίνω δεν είναι ταυτόσημα. Οι γνώσεις του παιδιού είναι εύθραυστες, η μνήμη του ασταθής. Απόδειξη, παιδιά που έχασαν από μηνιγγίτιδα την ακοή σε ηλικία 4, 5 και 6 χρονών δε διατηρούν κανένα ίχνος της γλώσσας που μιλούσαν πριν ευχερώς. Στα παιδιά χρειάζεται ο καιρός και η επανάληψη για να γίνει κτήμα τους ό,τι τους διδάσκουμε.

4. Συνθήκες και συμπτώσεις διάφορες, ψυχικοί τραυματισμοί.

Είναι περιττό, νομίζουμε, να δώσουμε πολλές επεξηγήσεις για την περίπτωση αυτή. Θεωρούμε όμως απαραίτητο να πούμε δύο λόγια για τη διγλωσσία.

Η επιθυμία των γονιών και μερικές φορές οι συνθήκες επιβάλλουν στο παιδί, πριν τελειώσει καν τα τέσσερά του χρόνια, την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας. Η γλώσσα όμως δεν είναι κάτι το μηχανικό. Είναι σύστημα σκέψης που οργανώνεται σε σχέση με την ψυχοβιολογική ανάπτυξη του νεαρού υποκειμένου. Πριν εξελιχθεί και ενταχθεί αρκετά στο παιδί η μητρική γλώσσα, η διδασκαλία μιας ξένης είναι επικίνδυνη για την ομαλή εξέλιξή του. Δίγλωσσοι από πολύ νεαρή ηλικία έχουν γλωσσικές διαταραχές. Θα θέλαμε επίσης να τονίσουμε, ότι με κανένα τρόπο το παιδί δεν πρέπει να μάθει να γράφει την ξένη γλώσσα, πριν μάθει ικανοποιητικά να γράφει τη μητρική.

Ανάλογα με τις αιτίες που προκαλούν τη δυσλεξία, μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες δυσλεξικών:

1. Αυτούς που έχουν διαταραχές προσανατολισμού.
2. Αυτούς που έχουν γλωσσικές διαταραχές.
3. Τις μικτές περιπτώσεις –που είναι και οι συχνότερες– όπου βρίσκουμε και τις δύο προηγούμενες αιτίες.
4. Τους ψευδο-δυσλεξικούς. Είναι εκείνοι που παρουσιάζουν τα συμπτώματα της δυσλεξίας, χωρίς να υπάρχουν οι πραγματικοί ενδογενείς λόγοι. Οι αιτίες είναι συμπτώσεις εξωτερικές, ψυχικά τραύματα.

Υπάρχει τρόπος να βοηθηθούν τα δυσλεξικά παιδιά; Βέβαια. Η δυσλεξία διορθώνεται. Η αναδιαπαιδαγωγή του παρουσιάζει μικρότερες δυσκολίες, όταν το παιδί δεν έχει μάθει ήδη στραβά. Αν δεν αντιμετωπισθεί έγκαιρα η ανωμαλία, χρειάζεται μεγαλύτερη υπομονή, γιατί πρέπει να αποβληθεί ο μη ορθός αυτοματισμός και να δημιουργηθεί ο καινούργιος και σωστός.

Η μέθοδος που χρησιμοποιείται για την αναδιαπαιδαγωγή είναι συνδυασμός οπτικής, ακουστικής, γλωσσικής, κινητικής συνεργασίας παραστάσεων.

Το παιδί απαλλαγμένο από την ανωμαλία, είναι σε θέση να παρακολουθήσει κανονικά την αντίστοιχη τάξη της ηλικίας του.

Η διαλογή των δυσλεξικών παιδιών, όταν η ανωμαλία έχει πια καλά εγκατασταθεί, γίνεται με σειρά δοκιμασιών. Ο δάσκαλος όμως και ο νηπιαγωγός θα μπορούσαν να επισημάνουν τα μέλλοντα δυσλεξικά παιδιά, ύστερα από παρατήρηση λίγων μηνών, αν έχουν υπόψη τους τα συμπτώματα της δυσλεξίας που αναφέραμε.

Η διαπίστωση μιας ανωμαλίας δεν φέρνει βέβαια και τη διόρθωση του κακού. Επιτρέπει όμως ν' αποφύγουμε τη χειροτέρευση και σε περιπτώσεις που η ανωμαλία δεν είναι σοβαρή, ο καλός χειρισμός του παιδιού το βοηθάει να την ξεπεράσει μόνο του χωρίς άλλη επέμβαση. Γι' αυτό θα έπρεπε να έχουμε υπόψη μας τουλάχιστον τα εξής:

Αν το παιδί τραυλίζει ή μιλάει εσπευσμένα, ποτέ να μη δείχνουμε ότι το προσέχουμε, αλλά να του ζητούμε να μιλάει αργά.

Αν είναι αριστερόχερο, ποτέ να μην το υποχρεώνουμε να γράφει με το δεξί, αν δεν το κάνει αυθόρμητα. Να χρησιμοποιεί φυσικά το δεξί, όπως οι δεξιοί χρησιμοποιούν το αριστερό. Αν το ποσοστό του αριστεροχειρισμού δεν είναι μεγάλο, το παιδί θα γίνει με τον καιρό αμφιδέξιο.

Και προπαντός να σκεφθούμε πολύ πριν υιοθετήσουμε αποκλειστικά μία μέθοδο ανάγνωσης. Προσωπικά εμείς ποτέ δε θα συμβουλευάμε την καθαρή ολική. Σε μια τάξη υπάρχουν παντός είδους παιδιά: ομαλά από κάθε άποψη, δυσλεξικά, λίγο προικισμένα ή καθυστερημένα. Η αναλυτική μέθοδος, η φωτισμένη, δεν είναι επιβλαβής σε κανένα. Η ημιαναλυτική λιγότερο επικίνδυνη. Γιατί να ριψοκινδυνεύσουμε το καλό ξεκίνημα του παιδιού; Μπορούμε να κάνουμε συνδυασμούς και επιλογή. Τα παιδιά μιας τάξης δεν αποτελούν ομοιόμορφο σύνολο με ίδιες αντιδράσεις. Το κάθε άτομο είναι μοναδικό στο είδος του και στην πολυπλοκότητα των εκδηλώσεών του. Ο χειρισμός του θα πρέπει να είναι ανάλογος. Μέσα στην ομάδα θα πρέπει να βλέπουμε χωριστά τα άτομα-παιδιά και να χρωματίζουμε ανάλογα τη συμπεριφορά μας απέναντί τους, το χειρισμό τους γενικά. Γιατί λοιπόν θα επιμείνουμε στην αποκλειστική χρησιμοποίηση μιας μεθόδου, που δεν θα είναι στο «μέτρο του κάθε παιδιού»;